

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**СУЧАСНА КУЛЬТУРОЛОГІЯ:
АКТУАЛІЗАЦІЯ
ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИХ ВИМІРІВ**

**Колективна монографія
За загал. ред. проф. Ю. С. Сабадаш**

Київ
Видавництво Ліра-К
2019

УДК: 130.2:316.7
С916

*Рекомендована до друку Вченою радою
Маріупольського державного університету
(протокол № 11 від «27» червня 2019 р.)*

Рецензенти:

Герчанівська Поліна Евальдівна – доктор культурології, професор, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв.

Гончарова Олена Миколаївна – доктор культурології, професор, Київський національний університет культури і мистецтв.

Кікоть Антоніна Андріївна – доктор культурології, професор, Харківська державна академія культури.

С916 **Сучасна культурологія: актуалізація теоретико-практичних вимірів:** колективна монографія. / За загал. ред. проф. Ю. С. Сабадаш; редактори-укладачі: проф. Ю. С. Сабадаш, проф. І. В. Петрова. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. – 308 с.

ISBN 978-617-7748-77-8

Матеріал, поданий на сторінках колективної монографії, відбиває основні тенденції, властиві культурології, – структурному елементу сучасної української гуманістики. Підкреслено динамічність розвитку культурології, міждисциплінарний характер культурологічного знання, притаманне йому органічне поєднання теоретичного аспекту з практикою культуротворення та відбиття принципу спадкоємності, де історичні традиції спонукають науковців до творчої пошукової роботи на теренах, передусім, дискусійних проблем щодо перспектив розвитку української культури. Показано шляхи виявлення творчої активності людини в процесі розбудови незалежної української держави.

Для фахівців у галузі культурології, теорії та історії культури, проблем сучасної гуманістики, викладачів та студентів гуманітарних вузів.

УДК: 130.2:316.7

ISBN 978-617-7748-77-8

© Колектив авторів, 2019
© Видавництво Ліра-К, 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА (<i>Сабадаш Ю. С.</i>).....	5
---	---

РОЗДІЛ I КУЛЬТУРОЛОГІЯ: ТВОРЧО-ПОШУКОВИЙ ХАРАКТЕР ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОЦЕСУ

1.1. Методи соціокультурної детермінації та соціокультурної каузальності як основа культурологічного підходу (<i>Кислюк К. В.</i>)	8
1.2. Контраверсійність академічної траєкторії культурології в Україні (<i>Кравченко О. В.</i>).....	30
1.3. Дослідження чуттєвої культури в категоріях сучасної гуманітаристики: методологічні принципи (<i>Кривошея Т. О.</i>)	65
1.4. Основи культурологічної інтерпретології (<i>Колесник О. С.</i>).....	88
1.5. Феномен українського космізму в контексті культури модерну: філософсько-культурологічні аспекти (<i>Щедрін А. Т.</i>).....	109

РОЗДІЛ II ГУМАНІСТИЧНІ ОРІЄНТАЦІЇ УКРАЇНСТВА: ІСТОРИЧНІ ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

2.1. Українська ментальність у контексті розбудови національного культурного простору (<i>Степанова О. А.</i>).....	138
2.2. Культуротворчий потенціал мистецтвознавства: до постановки проблеми (<i>Сабадаш Ю. С.</i>).....	164
2.3. Володимир Винниченко: морально-етичні розмисли як об'єкт теоретичного аналізу (<i>Жукова Н. А.</i>)	184
2.4. Парадокси темпорально-історичних уявлень ортодоксальної християнської традиції в контексті культурологічного аналізу (<i>Смоліна О. О.</i>).....	204

РОЗДІЛ ІІІ МИСТЕЦЬКІ ПРАКТИКИ ЯК КУЛЬТУРОТВОРЕННЯ

3.1. Культурно-дозвіллевi практики в системi державного управління (<i>Петрова І. В.</i>).....	225
3.2. Комунікативні практики у функціонуванні аксіосфери суспільства (<i>Денисюк Ж. З.</i>).....	248
3.3. Реконструкція культуротворчого потенціалу мистецьких практик (досвід Донеччини) (<i>Волков С. М.</i>).....	270
AFTERWARDS	296
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	299
ПОКАЖЧИК ІМЕН	303
ПОКАЖЧИК ПОНЯТЬ	306

ПЕРЕДМОВА

Коллективна монографія «Сучасна культурологія: актуалізація теоретико-практичних вимірів» створена провідними українськими культурологами, котрі протягом останніх трьох десятиліть послідовно розробляють саме ту проблематику, яка формує та аргументує таке принципово важливе поняття як «культурологічне знання». Представлений матеріал позначений науковою новизною, основні тези якої спираються на потужну джерелознавчу базу, що – своєю чергою – підтверджує творчо-пошуковий характер сучасної української гуманістики.

Загальновідомо, що культурологія – наука молода, а це означає, що її дослідницький простір повинен динамічно «заповнюватися» проблематикою, яка остаточно не осмислена і вимагає подальшої копіткої роботи. За останні роки увага українських науковців була спрямована на обґрунтування, по-перше, міжнаукового характеру культурології, по-друге – на вироблення нового та систематизацію існуючого понятійно-категоріального апарату, а, по-третє – на розкриття ролі як біографічного методу, так і його структурної складової – персоналізації – у відтворенні власне «персоналізованих» історико-культурних етапів формування, становлення та утвердження засадничих принципів духовного розвитку українства.

Слід зазначити, що протягом 2000–2018 років до сфери уваги фахівців потрапили непересічні постаті О. Потебні, І. Франка, В. Винниченка, О. Кобилянської, Г. Хоткевича, Д. Овсянико-Куликовського, О. Довженка, Л. Курбаса, М. Зерова, М. Семенка, М. Вороного, Г. Шкурупія, І. Кавалерідзе, О. Архипенка, О. Богомазова, Б. Лятошинського, Й. Тимченка, Ю. Яновського, Ю. Шпола, життєво-творчий шлях котрих вперше в українській гуманістиці аналізується у контексті не лише філософсько-естетичних пошуків тогочасної української інтелігенції, а й тих гостро полемічних, суперечливих політико-ідеологічних процесів, якими була позначена культура кінця XIX та перші десятиліття XX століття.

Науковцям, котрі долучилися до відтворення реальної ситуації, що існувала на теренах української культури, вдалося органічно

поєднати індивідуальні пошуки кожного з названих нами письменників, митців, учених та винахідників із логікою розвитку конкретного історико-культурного періоду. А це – своєю чергою – яскраво продемонструвало потенціал культурологічного аналізу, котрий значно розширює теоретико-методологічні чинники: окреслення регіональної специфіки культурного розвитку, діалогізм як фактор активізації творчого процесу та персоналізація, що допомагає виявити самоцінність та самобутність тієї творчо-пошукової моделі, що створюється у процесі естетико-художнього пізнання навколишньої дійсності, – сукупність яких відповідає вимогам поняття «цілісність». На нашу думку, власне цілісне відтворення практики українського культуротворення дозволить об'єктивно поцінувати надбання сучасної культурології.

Відштовхуючись від уже існуючих напрацювань, автори колективної монографії «Сучасна культурологія: актуалізація теоретико-практичних вимірів» продовжують розробляти проблеми або їхні окремі аспекти, які окреслюються ними як наріжні. Це стосується, передовсім, як подальшого виявлення та обґрунтування чинників культурологічного аналізу, так і визначення методів соціокультурної детермінації. Потужне теоретичне навантаження має і проблема «чуттєвої культури», подана в «категоріях сучасної гуманітаристики». Цей зріз піднятих у монографії проблем підтверджує як міждисциплінарний характер культурології, так і визначний потенціал її активної співпраці з традиційними гуманітарними науками, зокрема, філософією, естетикою та психологією. У означеному контексті цілком слушною є увага до з'ясування співвідношення культурології та мистецтвознавства, оскільки – з огляду на історію питання – дослідницькі інтереси цих наук мають досить виразні «перетинання».

Слід підтримати і той інтерес до подальшого опрацювання понятійно-категоріального апарату культурології, який продемонстровано в логіці «побудови» змісту монографії. Це стосується уведення до широкого теоретичного ужитку поняття «інтерпретологія», яке має всі підстави стати базовим у процесі формування «окремого напрямку всередині сучасної теоретичної культурології». Активне використання означеного поняття на

теренах «культурологічного знання» потребуватиме подальшої аргументації специфіки саме «культурологічної інтерпретології», оскільки осмислення «інтерпретації» в естетико-мистецтвознавчому контексті має як сталі традиції, так і очевидні нові теоретичні здобутки.

На думку авторів монографії, задля подальшого продуктивного розвитку сучасної культурології, вкрай важливим є фактор «спадкоємності» – або його відсутності – в логіці руху історико-культурних періодів. Прикладом руйнування «спадкоємності» можуть слугувати перші десятиліття ХХ століття, коли засади традиційної української культури «розмивалися» символічними, футуристичними чи кубістичними експериментами, що деформували органічність творчо-пошукових ланок, а саме: «традиція – спадкоємність – новаторство». У цьому контексті особливої ваги набуває теоретичне обґрунтування значення «мистецьких практик», що здатні активно впливати на майбутню модель українського культуротворення.

Матеріал, викладений на сторінках колективної монографії «Сучасна культурологія: актуалізація теоретико-практичних вимірів», відтворюючи авторські точки зору, водночас, – відповідно до піднятих питань – із усією можливою коректністю реконструює вже напрацьовані ідеї та визнані концепції, намагаючись неупереджено відтворити дослідницький простір української гуманістики.

Автори висловлюють щире подяку рецензентам, котрі підтримали рукопис колективної монографії та об'єктивно поцінували його.

Розділ І.

КУЛЬТУРОЛОГІЯ: ТВОРЧО-ПОШУКОВИЙ ХАРАКТЕР ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОЦЕСУ

1.1. МЕТОДИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КАУЗАЛЬНОСТІ ЯК ОСНОВА КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

Дотепер українська громадськість (і наукова, і навколонукова), сприймає методологічні проблеми в більшості галузей знань, особливо гуманітарних, як другорядні питання. Утім, в епоху своєрідної «методологічної конкуренції» початку ХХІ ст., яка змінила епоху «методологічного анархізму» (П. Фейєрабенд) кінця ХХ ст., оригінальність теоретико-методологічної основи стає запорукою успішності й ефективності наукового дослідження, суспільного зацікавлення його результатами, збільшення рівня державного та недержавного фінансування, зміцнення авторитету авторів. Навпаки, недостатня увага до методології, острах «методологічних крайнощів» часто знижують і наукові, і суспільно-політичні результати будь-якої наукової роботи. Скажімо, академічна п'ятитомна «Історія української культури» 2000-х рр., занотувавши (цілком закономірно у дусі тогочасної «багатовекторності» зовнішньої та внутрішньої політики України) «методологічний плюралізм», коли кожен автор керувався у своїй ділянці роботи зручними для себе філософсько-методологічними настановами [18, с. 19–20], зрештою, не спромоглася на бажаний теоретико-методологічний прорив у царині «загальних проблем теорії нації та національної культури» [18, с. 19], співмірний із масштабом залученого фактичного матеріалу.

Тим-то, до революційно-військових викликів останніх років II Українська республіка підійшла із застарілим духовним

підмурівком, зокрема, примордіалістською концепцією України-Руси, з якою складно поєднати сучасну громадянсько-політичну концепцію української нації; культом козацтва, яке продемонструвало не так розпропаговану оборонно-державотворчу силу, як повну неміч у військово-революційних подіях 2013/2014–2017/2018 рр.; інтелігентським ядром культурної пам'яті, в яке з величезними труднощами нині втискується адекватніший сучасним визвольним потребам С. Бандера.

Відколи культурологію введено як навчальну дисципліну до програм українських навчальних закладів (2003) і формалізовано як окрему галузь знань у Переліку наукових спеціальностей (2007), минуло більш ніж десятиліття. Ретроспективний погляд на її становлення дозволяє нам виокремити в цьому процесі два етапи. До початку 2010-х рр. помітно переважали розлогі інституційні практики – викладалися культурологічні дисципліни, створювалися кафедри і цілі факультети, виникали науково-дослідні колективи і навіть центри, масово видавалася навчальна література, реєструвалися періодичні видання, проводилися конференції, зрештою, почали випускатися фахові кадри, що дедалі частіше професійно влаштовувалися не тільки в заклади культури, а й у медіа, соціальні комунікації, органи державної влади тощо. Натомість у теоретичному плані переважав скептичний підхід – у вигляді розмов «про дифузність статусу культурології» в Україні [8, с. 29] або ж тверджень російських учених: «культуролог – це той, хто щось пише про культуру... культурологія – не окрема наука зі своїм предметом, методом, метою, а просто сумарне позначення найрізноманітніших областей наукового знання про культуру» [13, с. 6], у кращому разі, визнання за нею статусу особливої («координаційної») форми отримання й інтерпретації знання про культуру, переважно, з метою його долучення до вирішення актуальних суспільних проблем [13, с. 27].

Другий етап (2010-х рр.) відзначився виходом доволі претензійних науково-теоретичних праць, спершу російських [25–26], потім українських авторів, присвячених теоретико-методологічним проблемам сучасного культурологічного знання в Україні [14; 16; 28]. Подібні напрацювання трапляються і в західній науковій літературі [32–33]. Вітчизняні дослідники, по-перше, заявили про суттєве розширення предметно-тематичного поля

культурології (культурологія освіти, культурологія релігії, культурні студії візуальності, студії пам'яті, гендерні студії, культурологія міста); по-друге, зафіксували «обопільний рух від теорії до аудиторії та назад від аудиторії до дослідження» [14, с. 5], покликаний виправити первинну диспропорцію з упровадження культурології не як академічної, а суто навчальної дисципліни; по-третє, відзначили, що нині культурологія не лише здолала власну методологічну обмеженість, запозичуючи підходи і методи споріднених дисциплін [28, с. 59], але саме стає продуцентом загальнонаукової методології – культурологічного підходу [28, с. 107].

Спостерігаємо також відхід від простого протиставлення культурології Cultural Studies як прикладним і локальним дослідженням сучасних феноменів, практик і субкультур переважно в межах популярної та масової культури, тотальна множинність яких і складає власне культуру [20]. У сучасніших тлумаченнях вітчизняних науковців, у трикутнику Anthropology /Humanitaria/ Cultural research-Cultural studies культурологія представлена «абсолютно унікальним інтелектуальним продуктом, що з одного боку відповідає міжнародним науковим тенденціям, а з іншого – є втіленням російської (пострадянської, а також будь-якої національної з числа колишніх радянських республік) наукової традиції» [11, с. 22]. На наш погляд, ця точка зору узгоджується із розглядом української культури як «межової», зі все помітнішими пост- і домодерними нашаруваннями на дедалі вужчому модерному фундаменті. У рецепціях же західних фахівців останнього десятиліття, поряд із пересторогами щодо надмірної «універсальності» культурології, пострадянська інституційналізація питома культурологічних студій почала розглядатися як свідчення їх міжнародних успіхів [2, с. 11].

Фундаменталізація пострадянської культурології є доволі об'єктивним явищем, що має доволі розлогу систему причин. Зовнішнім сприятливим фактором поступу культурології, на нашу думку, слід вважати найприкметніший соціокультурний тренд сучасної світової цивілізації – розширення сфери дозвілля та можливостей для духовного самовираження людей. Його очевидним наслідком є бурхливе зростання інтересу до культури і «культурних досліджень» в останні десятиліття ХХ століття, яке на

початку століття теперішнього призвело до «культурної історії всього на світі» [1], а також зростання популярності культууроорієнтованих парадигм інших гуманітарних дисциплінах. Далі, розвиток культурології симулюється її спізнілою формалізацією, що дозволяє вийти за межі модерної сцієнтоцентричної науково-філософської парадигми, яка у класичному виді ще кілька десятиліть тому все ж таки добігла свого «кінця» [4, с. 8]. Хоча, у цьому сенсі не можемо не пригадати – в історії новочасної науки відбулося достатньо парадигмальних революцій, гносеологічних «переворотів» і методологічних зсувів (пригадаймо лише захоплення методами «науки історії» ХІХ ст. і математичними кількісними методами у сторіччі ХХ), аби упевнитись у відносності подібних тлумачень у широкій часовій перспективі. Нарешті, як кон'юнктурні стимули на національних теренах можемо розглядати розрив комунікаційних зв'язків із російською гуманітаристикою, де формалізація й теоретизація культурологічного знання у 1990–2000-і рр. відбувалася значно системніше, та загальним вектором реформування всієї освітянської системи України в її загальновизнаному напрямку єдності освіти та науки, який надиктовує нагальну потребу одночасно в подальшій сасєнтифікації й якомога ширшій репрезентації власної академічної діяльності.

На наш погляд, існує ще одна відповідь на питання «Як можлива українська культурологія як наука?». Вона можлива як неопатрімоналістський проект, маючи на увазі специфіку політичних режимів, що від 1990-х рр. запанували в деяких країнах Центрально-Східної Європи і колишніх республіках Радянського Союзу. Подібна інтерпретація, з одного боку, повинна застерегти від некритичного порівняння культурології з реінкарнованим ідеологічним монстром «марксизму-ленінізму», оскільки природа сучасного неопатрімоналізму є, так би мовити, значно м'якшою й децентралізованою, ніж класичні тоталітарні/авторитарні режими. З іншого боку, вона пояснює особливості буття культурології по-українськи – у формі створених навколо університетських викладачів київського, львівського, харківського, одеського, донедавна, донецького осередків із доволі герметичним теоретико-методологічним умістом і дуже опосередкованими інструментами інтеркомунікації [16, с. 167–169]. Недарма, навіть у назвах

нешодавніх культурологічних монографій («Наука про культуру: культурологія, kulturoznawstwo, культуроведение, Cultural Studies, culturology», Київ, 2015) уїдливо відзначають поєднання «різних, а часом протилежних, взаємопоборюваних напрямів наукового вивчення культури, її сучасних інтерпретацій на основі дуже різних історіософських і методологічних підходів» [15, с. 59]. Авжеж, у цьому разі маємо справу з типовою для неопатрімональних інституцій горизонтальною організацією з переважанням неофіційних зв'язків. Саме тому зростає цементуюча роль певного «символічного центру» (МОНУ), яка вможливує збирання ним постійної зовсім не символічної ренти (у механізмах ліцензування /акредитації/ грифування /атестації). Навіть концептуальна й організаційна відкритість культурології може розглядатися як оманливий бонус для розширення кола її потенційних платників.

Хай там що, а в прикінцевому підсумку добра задміністрованість української культурології як суспільно-політичного проекту й її задовільна скоординованість як гібридної теоретичної парадигми продовжує дисонувати у 2010-х рр. з незадовільною неквапливістю її методологічного поступу. Особливо помітною вона є при аналізі відповідної складової дисертацій. У базах даних НБУ ім. В. І. Вернадського ми не знайшли жодної спеціально-методологічної дисертації культурологічного спрямування. Попри статус культурології як «університетської науки», в Україні дотепер фактично відсутня «нормальна» триступенева система культурологічної освіти в рамках одного навчального закладу, спостерігається повсюдне суміщення культурологічних спеціальностей із більш ринково затребуваними. Замість компенсувати ці недоліки через «дисертаційну науку» з наступним практично миттєвим впровадженням отриманих результатів у навчальний процес, маємо в абсолютній більшості методологічних розділів культурологічних (sic!) дисертацій лишень посилання на фундаментальну філософську і загальнонаукову методологію (історичний, системний, структурно-функціональний методи тощо), чим спричиняється «замкнене коло». У цих самих базах, але у статтях з наукової періодики, «культура» завжди постає об'єктом методологічних розвідок різноманітних гуманітарних дисциплін, лише в поодиноких випадках – суб'єктом методологічної активності. Між тим, згідно із загальнопоширеною точкою зору, наявність

специфічного теоретико-методологічного підґрунтя – невід’ємна ознака будь-якої науки. Відсутність загально визнаних результатів у цьому напрямку – привід відновити у будь-яку мить дискусії про право культурології на самостійне існування. У підсумку, можемо зафіксувати триваючий історіографічний парадокс, коли за обговоренням формального статусу культурології напівзабутими виявляються студії її теоретичного, особливо методологічного, змісту. Це зумовлює актуальність нашого дослідження.

Наголосимо, культурологічну методологію неприйнятно тлумачити як питомо розуміючу й інтерпретативну [12, с. 18], оскільки у такий спосіб фактично лише відтворюється давня неокантіанська ідея про принципові відмінності між «науками про природу» та «науками про культуру». Застарілим є обстоюваний деякими російським авторами від початку 2000-х рр. культурологічний підхід як опис, узагальнення й систематизація емпіричних досліджень різних періодів в історії тієї чи іншої культури [17, с. 65–66], що споріднює його з універсальнішою за сферою застосування феноменологічною роботою.

Із українською версією культурології як неопатрімональної науки, радше, узгоджується її тлумачення як інтегративної області знання, яка завдяки відомому «ефекту кооперації» набуває значно більших можливостей у дослідженні культури як цілісної системи. У цьому контексті синкретичність культурологічної методології прирівнюється до типової для сучасного стану науки «трандисциплінарності», покликаної за допомогою методів суміжних наук вирішувати «гібридну» пізнавальну ситуацію, вивчати об’єкт, апріорно багатобічний.

На нашу думку, вдосконалення теоретико-методологічної бази культурології є складним багатовекторним процесом, який має включати і подальшу розробку спеціально-наукової методології культурологічних досліджень, і конкретизацію власне культурологічного підходу, який вони мають пропонувати іншим гуманітарним дисциплінам. Авжеж, тільки одночасно комплексне і глибинне знання об’єкту може надати культурології переваги над тими численними галузями знань, які теж вивчають культуру, але більш диференційовано.

Вважаємо, що найголовнішими у напрямі напрацювання спеціалізованої культурологічної методології є два моменти.

Перший момент – прискорення переходу від механічної рецепції загальнонаукових методів до їх творчої адаптації до специфіки культурологічного дослідження як такого на основі встановлення умов *не тільки можливостей, але доповнюваності* для кожної конкретної студії. Візьмемо до прикладу доволі поширений історичний метод, заснований на вивченні виникнення, формування та розвитку об'єктів у хронологічній послідовності. Із сучасної точки зору, самі лише напрям траєкторії, її геометрія і тривалість (коротка, середня, довга) надає про досліджуваний об'єкт нові знання.

На відміну від інших наук, культурологія за допомогою *історико-культурного методу* має вивчати об'єкт не за соціально-економічними чи суспільно-політичними критеріями, а питома культурницькими. При цьому слід зауважити, що часто отримані результати є хоча розбіжними, але не конфронтуючими, радше взаємодоповненими. Скажімо, у нещодавно виданій фундаментальній праці А. Л. Щербаня здійснено спробу відслідкувати трансформації орнаментування кераміки в традиційній культурі Лівобережної України від кінця VII тис. до н.е. до XIX ст. Виокремленні автором чотири стадії історико-культурних змін в орнаментативі [31, с. 292–293] виявилися занадто тривалими, щоби зіставити їх з більш традиційними періодизаціями. У третю керамологічну стадію (III ст. – третя чверть XVI ст.) вповні вміщуються і ранньослов'янські культури, і племені об'єднання, і Київська Русь, і Галицько-Волинське королівство, і зародок ранньомодерної української спільноти в політико-територіальних рамках Речі Посполитої. Проте урахування геополітичних факторів (серед інших) часто допомагає пояснити певні зміни в орнаментуванні, морфології та технологіях виготовлення кераміки, і навпаки. Саме після ліквідації у середині X ст. Хазарського каганату в гончарів на всій території України поширилися вдосконалення у виготовленні кухонного посуду [31, с. 191], тоді як ареал поширення характерних для періоду розквіту цього політичного утворення керамологічних традицій чітко окреслював межі його політико-територіального впливу.

По-друге. Вважаємо, що у процесі розбудови спеціально-культурологічної методології недооціненими залишаються евристичні можливості, пов'язані із розширенням кола наукових

дисциплін, чиїми методами має послуговуватися культурологія. Остання, яка відомо, переважно користувалась методологічним доробком філософії, філології й історичної науки. Наприклад, для своїх досліджень історії та сучасного стану меморіального ландшафту української культури ми адаптували методи політології та психоаналізу.

Меморіальна політологія – вивчення усього спектру офіційних і неофіційних, загальнонаціональних і регіональних політик пам'яті. Нагадаємо, спершу, в ХІХ-ХХ ст., в епоху становлення національних держав замість багатоетнічних імперій, культурна пам'ять стає об'єктом централізованого формування (найпоширеніші практики якого часто передають формулою Б. Андерсона – «карта, перепис, музей»), надалі, на стику ХХ–ХХІ ст., у період повсюдного піднесення «емансипаційних рухів», вона обертається на основний маркер самоідентифікації новопосталих спільнот і суб'єктів, відтак, – провідний інструмент їх чорного/сірого/білого піару. Запропонований метод не тільки допомагає краще зрозуміти наявну структуру та чинні правила функціонування меморіального простору, але й може відсилати до глибинних соціокультурних і суспільно-політичних трендів у його формуванні.

Метод меморіальної психоаналітики виходить із уявлення про спорідненість функціонування індивідуальної та колективної пам'яті та ґрунтується на фрейдівському психоаналізові. Основою цього методу є реконструкція первинної меморіальної «травми» через аналіз тієї меморіальної традиції, яку вона породила й яка її приховала в різноманітних формах замісних меморіальних фігур та особливих символічних «місць». Меморіальний психоаналіз допомагає диференціювати ставлення суспільства до власних «родових травм», яке дуже часто активно впливає на сучасний стан його свідомості [7].

Плідним є запозичення картографічного методу з географії. Щодо досліджень культурної пам'яті він полягає у створенні своєрідної мапи «пам'ятних місць» для певної культури. Завдяки цьому, з одного боку, можна урізноманітнити бачення її конкретних складників. З іншого боку, така мапа дасть змогу краще зрозуміти її історичну варіативність. За доступну, репрезентативну й актуальну точку опертя для складання «карт пам'яті» можна

обрати музеї, кількість яких за останні 20 років в Україні збільшилася втричі, сягнувши 2013 року, за даними Державної служби статистики, максимального показника у 608.

В іншому випадку картографуванню підлягають тополи поширення на пострадянському просторі глобальних культурних парадигм, зокрема постмодернізму, постколоніалізму, гендерних теорій. Завдяки цьому автор сподівається надати мапі сучасного світу доби глобалізації ще більшої розмаїтості [27].

Від часів «візуального повороту» в культурі значний потенціал має адаптація методів *візуальних досліджень*. На нашу думку, він полягає не тільки в тому, що нині спектр художніх/нехудожніх, медійних/немедійних візуальних об'єктів корелює зі структурою конкретної культурної системи. Принципово важливим є те, що будь-який з цих об'єктів (скажімо, зображення на персональних аккаунтах в Інстаграмі) одночасно унаочнює як свідомий особистісний досвід, так і підсвідомі уявлення про культуру, до якої належить автор. І цим «візуальна культурологія» відрізняється від все більш популярної візуальної соціології, яка орієнтується на масовий візуальний матеріал, як-от фотографію [29]. Сказане не виключає використання нею статистичних підрахунків, однак у менших розмірах і з меншим рівнем точності, оскільки візуальну культурологію цікавить не так «репрезентативність», як «характерність» предмету свого дослідження. У цьому нас переконують відомості, надані в магістерській роботі А. Скриннікової, виконаній під нашим керівництвом. Зокрема, визначено особливості візуалізації «місць пам'яті» Харкова і Мюнхена у понад 100 їх фотографій за тегами #kharkiv і #munchen в Instagram. Найчастіше в зображеннях Харкова трапляються знімки Успенського та Благовіщенського соборів, Центрального парку культури, площі Свободи, пам'ятки радянської монументальної архітектури, зображення яких є типовими для радянської візуальної репрезентації Харкова як індустріального мегаполіса. Мюнхен – схожий на Харків за чисельністю населення індустріальний мегаполіс і адміністративний центр, але зі значно старовиннішою історією. Мобілографи Мюнхена поважають як історичний вигляд міста, так і його модернову складову, тому світлини історичних будівель і сучасних об'єктів (передусім, Альянц арени, де часто грає «Баварія») займають приблизно

однакові частки. Не дивно, що Харків перетворився на один із епіцентрів «русской весны» з її ідеологією рівня модерніті. Хоча за підрахунками деяких економістів, за формальними показниками постіндустріалізації, в загальноукраїнському масштабі Харків постувався лише Києву.

Джерела культурологічного підходу, на нашу думку, слід шукати в творчості німецького філософа-неокантіанця В. Віндельбанда, який пов'язував стан філософської думки із суспільними потребами і суспільними ж можливостями [3, с. 20–24], і англійського філософа-неопозитивіста Б. Рассела, який у знаменитій «Історії західної філософії» репрезентував її «як невід'ємну частину суспільного й політичного життя; не як ізольовані розважання визначних особистостей» [19, с. 3].

Спроби обґрунтування культурологічного підходу до вивчення історії філософії помічено й у київських академічних істориків філософії кінця XIX – початку XX ст. [23]. У наш час вони знайшли подальший розвиток серед представників київського наукового осередку, що успішно використовують його рівною мірою для встановлення специфіки вітчизняної інтелектуальної спадщини – як «української філософської культури» (В. Горський), і для аналізу історії світової філософської думки (І. Бичко, В. Ярошевець) – як констеляції національних філософських думок, чия своєрідність сформована соціокультурними, історичними, духовними особливостями середовища побутування [6, с. 3]. Про «культуралістичний переворот» у філософії розмірковують і сучасні дослідники (М. Савельєва). Згідно з її тезою, «культура» – це не що інше як засаднича підвалина світу людини, синонім її «буття». «Культуралістичний поворот» розглядається як питомо дискурсивний і до певної міри міфологічний, коли певна соціальна група лише тоталізує свій особистий соціокультурний світ [22].

У пострадянських країнах культурологічний підхід, переважний чином, використовується в історичних дослідженнях (Л. Ястребицька), коли факти чи події не ранжуються у певному порядку, а розглядаються під кутом зору їхнього впливу на соціокультурне й ментальне середовище. Він також уважається дотичним до успіхів і класичного російського літературознавства та філософії в особі таких його метрів як М. Бахтін, В. Біблер, В. Іванов, В. Топоров, Ю. Лотман, і сучасних постмодерністських

студій власне культури (М. Ямпольский, О. Еткінд, М. Епштейн та ін.).

Відзначимо спробу використання культурологічного підходу у педагогічній культурології як новітньому відгалуженні педагогіки [21]. У Росії вона активно пропагується санкт-петербурзькою школою М. О. Аріарського, в Україні йдеться про «культурологічну парадигму освіти» І. А. Зязюна. Представники цього напрямку правомірно наголошують на формуванні «людини культури» як стратегічній меті трансформації освіти ХХ ст. На відміну від вузького фахівця як продукту загальної масової освіти індустріальної доби, вона має володіти передусім загальнокультурними компетентностями, що дозволять їй швидко й успішно адаптуватися до мінливого культурного середовища. Культурологічні теорії, знання, методи уявляються важливими, але все ж таки прикладними інструментами досягнення цієї мети.

І. Колесник намагалась адаптувати культурологічний підхід до практики досліджень з української історіографії, акцентуючи увагу на його антропологізованому змісті – висвітленні психологічно-особистісних, аксеологічних і естетичних засад творчості діячів української культури [10, с. 33].

Одним із новітніх напрямів реплікації культурологічного підходу вважаємо також гуманітарну танатологію, яка вже остаточно відокремилася від танатології медико-біологічної [9]. Епоха «Прирученої Смерті» потребує не тільки медичних технологій довголіття і технік збереження фізичного тіла, але й усе розгалуженіших культурно-мистецьких практик граничної естетизації смерті. Предметом культурологічного аналізу постають у цьому випадку структури/коди/форми іморталізації. Наприклад, на думку авторки, в найтанатичнішому з мистецтв – мистецтві кіно – постійно відбувається зміщення події екранної смерті з головного героя на Іншого/двійника, роль якого часто відіграє об'єкт мистецтва («ефект портрета Доріана Грея»).

Цариною дедалі зростаючого впливу культурологічної складової в західній інтелектуальній традиції є теорії неомодернізації (Р. Дарендорф та ін.). На відміну від класичних теорій модернізації, які від середини ХХ ст. розглядали відповідні процеси у тогочасних країнах «третього світу», вони висвітлюють особливості оновлення посткомуністичних країн. Якщо раніше

ефективність модернізації виводилася майже виключно з економічного зростання, то тепер визнається важлива роль цінностей, відносин, символічних смислів і культурних кодів; акцентується увага на творчому використанні місцевих, навіть архаїзованих, традицій, замість повної відмови від них, підкреслюється важливість не так лідерської активності політичної еліти, як широкої суспільної мобілізації прихильників реформ завдяки їх широкому медійному супроводу [30, с. 182–183]. Як нині з'ясовується, зазначена специфіка виявляється також спорідненою із сучасними траєкторіями «другої» модернізації для величезної кількості країн Азії, Африки, Центральної та Південної Америки, які, нехай із численними «зривами» (Ш. Ейзенштадт), але здолали у другій половині минулого століття шлях «першої» модернізації.

У процесі інституціоналізації культурології як самостійної галузі знань і навчально-наукової дисципліни подальша розбудова культурологічного підходу вже не обмежується філософією, історією чи будь-якою іншою гуманітарною наукою. Саме таке, універсалізоване, бачення *культурологічного підходу – як розуміння вищевартості культури для будь-яких сфер життєдіяльності людини і суспільства*, пропонується авторським колективом В. М. Шейка. Його основні принципи можна звести до трьох основних: а) використання для досягнення мети і завдань дослідження найточнішого визначення культури; б) розгляду процесів і явищ як феноменів культури; в) використання найсуттєвіших ознак культури [28, с. 107].

Насправді перший принцип є значною мірою загальнометодологічним. Інша справа, що його значущість для розглядуваного підходу є дійсно найнагальнішою, адже, зважаючи на сотні визначень *поняття* культури, відповідний *термін* постійно вживається одночасно в декількох і загальнонаукових, і спеціальнонаукових, і повсякденно-розмовних значеннях. А обраний кут зору, навіть у рамках загального уявлення, безпосередньо впливатиме на спрямування наукового аналізу. Зокрема, як зазначають західні фахівці в контексті антропологічного розуміння культури, ідеальне визначення культури – як стану або процесу людського вдосконалення в системі універсальних цінностей – вимагатиме окреслення

відповідних ціннісних конфігурацій; документальне визначення культури як системи духовних практик, в яких самовиражається людина, має бути спрямоване на відтворення механізмів такої репрезентації; соціальне визначення культури як унормованої людської поведінки потребує концептуалізації відповідних соціальних матриць та інституцій [33, р. 32].

Решта принципів, на нашу думку, потребують конкретизації в методах соціокультурної детермінації та соціокультурної каузальності.

Сутність методу соціокультурної детермінації – *не реконструкція культури, а пояснення через культуру*. Іншими словами в рамках культурологічного підходу *метод соціокультурної детермінації – це встановлення культурних особливостей як провідних* в поясненні будь-яких досліджуваних історичних, соціологічних, філософських, мистецтвознавчих явищ тощо. Тільки в цьому випадку це буде дійсно активним *методом культурології*, а не пасивним *методом у культурології*. Відомий у літературі приклад – багатий супровідний інвентар, який трапляється у похованнях найрізноманітніших за географічним розташуванням культур від пізньої первісності до розвинутого Середньовіччя. Згідно з марксистською теорією, у цьому випадку ми маємо справу із соціально-економічним явищем, соціальною диференціацією та майновим розшаруванням, як одним із показників переходу від архаїчних суспільств до суспільств класових. Натомість, відповідно до теорії «дарування» М. Мосса, це саме явище може бути потрактоване як обов'язковий елемент тогочасної системи дарувань. В обмін на «удачу», яку надприродні сили дарували небіжчиківі, той мав повернути їм частину отриманих за допомогою цього дару статків.

Встановлюємо три основні умови щодо застосування методу соціокультурної детермінації. Перша умова. Він не може бути обмеженим місцем, часом або рівнем розвитку досліджуваного об'єкта. Хоча дотепер акцент на культурницьких поясненнях ставився переважно у студіях архаїчних або ранньокласових суспільств, де економічні, політичні, соціальні інститути не набули такої ваги, аби відігравати роль системоутворювального чинника. Але у суспільствах (у хронологічному сенсі) сучасних значну роль відіграють глобальні соціокультурні тренди. Відтак, відкривається нагода не тільки

визначити соціокультурну специфіку досліджуваного об'єкта, але й показати його місце в сучасному глобалізованому світі. Скажімо, однією з найпоширеніших історичних ідеологем в Україні в 1990—2010-і рр. є ідеологема «визвольних змагань». Між тим, за своєю сутністю ця ідеологема корелює з доволі відомим «антиколоніальним дискурсом», який трактує історію колишньої колонії не як історію залежності від метрополії, а як історію безперервної національно-визвольної боротьби, яка переможно завершується здобуттям незалежності. Інший приклад, дедалі помітніша тенденція до «руралізації», яка зовсім не означає повну протилежність добре відомій «урбанізації». У різних країнах вона набуває різної форми, часто відмінної від її наочного визначення «бути сільським за характером або зовнішнім виглядом» (<https://en.oxforddictionaries.com>). У Китаї – це дійсно відтворення, навіть, елементів сільського побуту в хаотично урбанізованих містах. У країнах Центрально-Східної Європи руралізація полягає в зростанні елементів громадянської свідомості у населення, яке зберігає традиційно сільський спосіб життя. В Україні, припускаємо, відбувається домодернізація сільського простору, удосконалення закладеної ще за часів «першої» індустріалізації інфраструктури, передусім, інформаційно-комунікаційної, тоді як рівень його економічної активності (а разом і свідомості) залишається доіндустріальним. Недарма, згідно з даними затвердженої восени 2017 року Кабінетом Міністрів України «Концепції розвитку фермерських господарств...» серед понад 4 млн. приватних сільських господарств лише 33,7 тис. займаються товарним фермерським виробництвом і забезпечують 6–8% валової сільськогосподарської продукції.

Умова друга. Ми не вбачаємо суттєвих обмежень у визначенні тих факторів, які використовуватимуться методом соціокультурної детермінації. Рівною мірою, тут можуть застосовуватися як типові чинники зі сфери духовної культури, так і вказівки на інституційні або ментальні особливості, притаманні конкретній локальній культурі. Це, на наш погляд, робить метод соціокультурної детермінації значно ширшим за доволі популярний культурно-антропологічний метод.

Наприклад, увагу вітчизняних дослідників привертає зв'язок філософії та освіти [5, с. 6–7]. Дійсно, зміст освіти у вітчизняних навчальних закладах безпосередньо віддзеркалювався, наприклад, на

теоретико-методологічному інструментарії української історіософії. Це переконливо доводить приклад т. зв. «військових канцеляристів», авторів знаменитих козацьких історико-літературних пам'яток XVII–XVIII ст. Очевидно, що освіта в Києво-Могилянській академії сприяла розширенню джерельної бази їхніх праць за рахунок польських і німецьких публікацій, методологізації процесу укладання створюваних ними історико-літературних творів, раціоналізації концептуальної бази, запозиченої з історичної традиції минулого. Водночас значно вищим, ніж у західноєвропейській «філософській історії», залишався рівень теологічності в інтерпретації історико-культурного процесу, довільної некритичності в упорядкуванні історичного матеріалу, й значно локальнішим – предмет історичних досліджень. На наш погляд, тут далися взнаки не тільки елементи барокової схоластики, але й загальна неінфраструктуризованість системи освіти, високохудожньо описана в автобіографії сина козацького сотника Іллі Турчинського: навчання «граматиці, часловцю і псалтирю» у місцевих дяка та священника, штудіювання «книжного чтенія і пінія» при церкві іншого сотенного містечка разом із посадами домашнього писаря й учителя в родині місцевого сотника, три роки перебування в одному з київських монастирів, відвідування класів Києво-Могилянської академії, освітня мандрівка до Могильова з нетривалими учнівством в «латинській язовитській школі» і т. ін.[24, с. 572–576].

Умова третя. Культурні чинники слід визнавати провідними для *конкретних* досліджуваних об'єктів і *конкретних контекстів*, позаяк у ширшому (або вужчому) огляді вони правомірно можуть вважатись наслідком кумулятивної дії некультурницьких факторів. У щойно наведеному нами прикладі освітньо-культурний вплив є первинним фактором у визначенні особливостей вітчизняної інтелектуальної традиції Нового часу. Зокрема, освітянська недорозвинутість тогочасної України є наслідком сповільнених темпів первинної модернізації, спричинених її становищем аграрної напівпериферії у рамках західної економічної світ-системи, якою вона позбулася (ненадовго, як з'ясується) лише у середині XX ст.

Інше спрямування демонструє *метод соціокультурної каузальності*, встановлення причинно-наслідкового зв'язку між досліджуваним об'єктом і тією культурною системою (ієрархією систем), в якій він перебуває. Яскравим прикладом є Академія

Платона, яка стала не тільки фактом творчої біографії великого філософа або новою організацією філософського товариства, але новою формою трансляції знань в межах світової цивілізації.

Розглянемо основні умови застосування методу соціокультурної каузальності. Перше. На відміну від методу соціокультурної детермінації, метод соціокультурної каузальності не передбачає визнання культурних наслідків певної події, явища, діяльності особистості їх вирішальною ознакою. Однак слід зважити на те, що значення подібних наслідків зростає з розвитком світової цивілізації. У «післяпостмодерній» ситуації першої чверті ХХІ ст. воно стає дуже знаковим і для певних складників «постнедоморнізованих» культурних систем.

Якщо до прикладу розглянути результати нової хвилі (пост)модернізації, яка перебігає в країні після Революції Гідності, можна помітити такий парадокс. За останні роки природа політичного режиму України не змінилася докорінно, відбувся лише перехід від «жорсткого неопатріоналізму» В. Януковича до «м'якого неопатріоналізму» П. Порошенка. У виробничій сфері економіки взагалі спостерігалися демодернізаційні процеси випереджального заміщення модерних секторів (передусім, промисловості) не стільки інноваційними укладами (ІТ-індустрія, альтернативна енергетика), скільки доіндустріальними (сільське господарство). Натомість помітно постмодернізувалася соціокультурна сфера, підвищилися її мобільність (завдяки безвізу з ЄС і десятками нових країн світу) і відкритість (у формі вільного доступу до різноманітних баз даних і розвитку електронної торгівлі із зарубіжними онлайн-майданчиками); з'явилися впливові неолігархічні медійні агенти (передусім, блоги та сайти); здійснено небезуспішні спроби налагодження виробництва сучасних конкурентоспроможних культурних продуктів (фільми «Кіборги», «Сторожова застава»).

Умова друга. Культурні наслідки досліджуваних подій, явищ і персоналій мають бути ранжовані в часово-просторовій перспективі різної довжини та тривалості. У вищенаведеному випадку постреволуційної України 2014–2018 рр. співвідношення культурних «перемог» і політико-економічних «зрад» буде не на користь перших. Аналогічну ситуацію можна побачити і на прикладі І Української республіки (1917–1922). Але, попри свою політичну нетривалість, вона спромоглася зробити незворотні кроки на шляху

інституціоналізації й масовізації до того «низької», народної культури, яка наступні 60 років залишалася стрижнем національної ідентичності і національного проекту. Щойно склалися сприятливі внутрішні та зовнішні умови, вони швидко відновилися.

Підкреслимо, обидва методи у рамках культурологічного підходу можуть дати науковий результат у дослідженні самої культури. Головним наслідком застосування методу соціокультурної детермінації ми вважаємо те, що він постає своєрідним «мультиплікатором» для подальшої диференціації у баченні культури, причому як у синхронному, так і діахронному вимірі, царинах як матеріальної, так і духовної культури. Простіше кажучи, культура (або якась з її сторін) постає переплетенням конкретних проявів, унікальних у просторі та часі. Наприклад, тривалий час розвиток історичного знання розглядали за започаткованою ще Г. Гегелем лінійно-прогресивною схемою становлення історичної науки та філософії історії: емпірична історіографія/рефлексивна історіографія/філософська історія. Між тим, у результаті застосування методу соціокультурної детермінації можемо (тільки побіжно!) відсепарувати в історії світової культури: ранні міфолого-теократичні «протоісторії»; давньосхідну історіографію з другої половини II-I тис. до н. е. та сучасну їй «єврейську історіософію», модернізовану в середньовічній і новочасній єврейській діаспорі у каббалістичну, хасидську, зрештою, сіоністичну історіософію; античні емпіричну й рефлексивну історіографії, на рівні яких залишилися історіографія китайська; християнську теологію історії західноєвропейського зразку й візантійський «відносний провіденціалізм»; ісламську і буддійську версії історіописання; ренесансну історіографію, «філософську історію» XVII-XVIII ст., класичну філософію історії XX ст., мікροісторії XX ст.; українську історіософію; метафізичний, логічний і «практичний» різновиди історіософії російської історіософії. У контексті продемонстрованого переважання в світовій культурі неповторних образів історії над формальною лінійною єдністю філософсько-історичного поступу принципово нового пояснення набуває активно обговорювана наприкінці минулого століття ситуація «історії в уламках» й бурхливі успіхи у цій царині дослідницьких практик «історичної культурології», а також оформлення концепції

«культурної пам'яті» (М. Гальбвас, П. Нора, Я. Ассман) як своєрідної альтернативи формалізованому історіописанню.

Подібне бачення вкрай важливе для після-постмодерних умонастроїв у значній кількості країн світу вже на початку століття нинішнього, яким властиве еклектичне поєднання різнорівневих і різноякісних традицій і явищ. Авжеж, темпи суспільного поступу прискорилися настільки, що «сучасність» вже ніколи не встигає, так би мовити «стати сама собою», поволі змиряючись із природністю сусідства із широким спектром «досучасного», «несучасного», «хибно сучасного» тощо.

Метод соціокультурної каузальності, у свою чергу, відкриває індуктивний шлях складання наслідкових окремих феноменів у різних сферах у глобальні культурні тренди. Наприклад, доволі добре спеціалізовано досліджені явища «електронної демократії» та «електронного управління» засвідчують занепад традиційної від часів цивілізаційної революції IV–I тис. до н. е вертикально організованої структури держави як такої; поширення «фрілансу» демонструє занепад класичних виробничих відносин; аналіз впливу медіа на соціальну сферу доводить їх інституціоналізацію як одного з 5–7 відомих в історії світової культури «ліфтів» соціальної мобільності; нарешті, чіткі прояви зміни віртуальної реальності на «реальну віртуальність» (М. Кастельс) у своїй сукупності означають системну трансформацію медіа в провідний фактор соціокультурної динаміки XXI ст.

Насамкінець, визнаємо – культурологічний підхід не можна обмежувати лише двома наведеними методами. У дослідницькому арсеналі культуролога знаходиться й чимало інших методологічних інструментів – від популярних за часів К. Леві-Строса крос-культурних студій до новітніх реконструкцій культурних полів. Проте ми розглядаємо метод соціокультурної детермінації та метод соціокультурної каузальності як «полюсні», які дозволяють опукліше підкреслити первинність культури, ніж звичайне дослідження у «культурологічному контексті / аспекті» тощо.

Таким чином, доходимо до таких висновків. Попри визнання академічного статусу і претензії на методологічну експансію культурологія дотепер не завершила процес розробки власної методології і формалізацію культурологічного підходу для суміжних наукових дисциплін, що залишає щойно набуту «науковість» у відкритому для поновлення дискусій стані.

Магістральний шлях подальшої розробки спеціально-наукової культурологічної методології ми вбачаємо, по-перше, у творчій адаптації загальнонаукових методів до специфіки культурологічного дослідження як такого і встановлення умов не тільки можливостей, але доповнюваності для кожної конкретної студії; по-друге, у розширенні кола наукових дисциплін, чиїми методами має послуговуватися культурологія (зокрема, географії, політології, психоаналізу, візуальних досліджень).

Системне дослідження феномену культури дозволяє культурології сформулювати власний підхід до його вивчення, який може розглядатися як загальнонауковий. Культурологічний підхід (у гранично широкому розумінні вищевартості культури для будь-яких сфер життєдіяльності людини і суспільства) може бути конкретизований у взаємопов'язаних методах соціокультурної детермінації та соціокультурної каузальності.

Метод соціокультурної детермінації – це встановлення культурних особливостей як провідних в поясненні будь-яких досліджуваних історичних, соціологічних, філософських, мистецтвознавчих явищ тощо. Він не може бути обмеженим місцем, часом або рівнем розвитку досліджуваного об'єкта, хоча дотепер аналогічні методологічні інструменти частіше використовувалися для аналізу архаїчних суспільств. Рівною мірою, можуть застосовуватися як типові чинники зі сфери духовної культури, так і вказівки на інституційні або ментальні особливості, притаманні конкретній локальній культурі. Це робить метод соціокультурної детермінації значно ширшим за доволі популярний культурно-антропологічний метод. Культурні чинники слід визнавати провідними для конкретних досліджуваних об'єктів і конкретному контексті, позаяк у ширшому (або вузкому) огляді вони правомірно можуть вважатися наслідком кумулятивної дії некультурницьких факторів.

Метод соціокультурної каузальності – виявлення причинно-наслідкового зв'язку між досліджуваним об'єктом і тією культурною системою (ієрархією систем), в якому він перебуває. При цьому культурні наслідки досліджуваних подій, явищ і персоналій мають бути ранжовані в часово-просторовій перспективі різної довжини і тривалості. Метод не передбачає визнання культурних наслідків певної події, явища, діяльності особистості їх вирішальною ознакою. Однак значення подібних

наслідків зростає з розвитком світової цивілізації. У дослідженні безпосередньо культури метод соціокультурної каузальності відкриває індуктивний шлях складання наслідкових окремих феноменів у різних сферах у глобальні культурні тренди.

Обидва методи у рамках культурологічного підходу можуть дати науковий результат у дослідженні самої культури. Метод соціокультурної детермінації постає своєрідним «мультиплікатором» для подальшої диференціації у баченні культури, причому як у синхронному, так і діахронному вимірі, царинах як матеріальної, так і духовної культури. Метод соціокультурної каузальності відкриває індуктивний шлях складання наслідкових окремих феноменів у різних сферах у глобальні культурні тренди. У сукупності поширення розглянутих методів зміцнює особливий епістемологічний статус культурології (принаймні, у її пострадянській версії) як інтегральної науки про культуру.

Нарешті, одним із перспективних напрямів зміни недостатньо задовільної методологічної ситуації в культурології вважаємо подальше опрацювання методів, застосованих в окремих галузях знання про культуру (онтології, гносеології, морфології, семантики культури тощо). Утім, це варто проаналізувати детальніше у наступних дослідженнях.

Список використаних джерел:

1. Берк П. Историческая антропология и новая культурная история [Электронный ресурс] / П. Берк // Новое литературное обозрение. – 2005. – № 75. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nlo/2005/75/ne5.html> (дата звернення: 21.09.2018).

2. Берк П. Что такое культуральная история? / П. Берк ; пер. с англ. И. Полонской ; под науч. ред. А. Лазарева. – Москва : Изд. дом Высш. шк. экономики, 2015. – 240 с.

3. Виндельбанд В. История философии / В. Виндельбанд ; пер. с нем. П. Рудина – Киев : Ника-центр, 1997. – 553 с.

4. Герчанівська П. Е. Культура в парадигмах ХХ–ХХІ ст. : монографія / П. Е. Герчанівська. – Київ : НАКККиМ, 2017. – 378 с.

5. Історія філософії в її зв'язку з освітою : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / Г. І. Волинка, В. І. Гусев, Н. Г. Мозгова та ін. ; за ред. Г. І. Волинки. – Київ : Каравела, 2006. – 479 с.

6. Історія філософії : підручник / В. І. Ярошевець, І. В. Бичко, В. А. Бугров та ін. ; за ред. В. І. Ярошевеця. – Київ : ПАРАПАН, 2002. – 774 с.
7. Кислюк К. В. Меморіальний ландшафт української культури: минуле та сучасність / К. В. Кислюк // Філософська думка. – 2016. – № 3. – С. 90–105.
8. Кирилова О. Українська культурологія у східно-західних контекстах / О. Кирилова // Критика. – 2011. – Лип.-серп. (№ 7–8). – С. 29–35.
9. Кирилова О. О. Декадентський кінематограф у вимірах культурології й філософської танатології / О. О. Кирилова. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. – 280 с.
10. Колесник І. І. Українська історіографія (XVIII – початок XX ст.) : навч. посіб. / І. І. Колесник. – Київ : Генеза, 2000. – 356 с.
11. Кравченко О. В. Контраверсійність наукової репрезентації ідеї культурології / О. В. Кравченко // Вісник ХДАК. – 2010. – Вип. 30. – С. 15–25.
12. Культурологія : навч. посіб. / М. М. Закович, І. А. Зязюн, О. Л. Шевнюк та ін. ; за ред. М. М. Заковича. – 4-те вид., випр. і доп. – Київ : Знання, 2009. – 589 с.
13. Культурологія как наука: за и против // Вопросы философии. – 2008. – № 11. – С. 3–32.
14. Культурологія: Могилянська школа : кол. моногр. / під ред. М. О. Собуцького, Д. О. Короля, Ю. В. Джулая. – Київ : Вид. Олег Філюк, 2018. – 297 с.
15. Маланчук-Рибак О. Культурологія і мистецтвознавство: наукові статуси та взаємовпливи / О. Маланчук-Рибак // Вісник ЛНАМ. Серія : Культурологія. 2016. – Вип. 29. – С. 58–70.
16. Наука про культуру: культурологія, kulturoznawstwo, культуроведение, Cultural Studies, culturology : [кол. моногр.] / ред.-уклад. О. О. Кирилова. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. – 338 с.
17. Оганов А. А. Теория культуры : учеб. пособие для вузов / А. А. Оганов, И. Г. Хангельдтева. – Москва : ФАИР-ПРЕСС, 2001. – 384 с.
18. Передмова до п'ятитомника // Історія української культури : у 5 т. / гол. редкол. : Б. С. Патон (гол. ред.) [та ін.]. – Київ : Наук. думка, 2001. – Т. 1 : Історія культури давнього населення України. – С. 7–35.
19. Рассел Б. Історія західної філософії / Б. Рассел ; пер. з англ. Ю. Лісняка, П. Тарашука. – Київ : Основи, 1995. – 759 с.
20. Русаков С. С. Британський та американський напрями Cultural Studies: компаративний аналіз / С. С. Русаков, Н. М. Ткачук // Гілея: Науковий вісник : зб. наук. пр. – 2016. – Вип. 115. – С. 157–162.

21. Рябцев В. П. Теоретические основы культурологического подхода к профессиональному педагогическому образованию : дис. ... д-ра культурологии: спец. 24.00.01 Теория и история культуры / В. П. Рябцев ; Краснодар. гос. ун-т культуры и искусств. – Краснодар, 2006. – 288 с.
22. Савельева М. Ю. К вопросу о сущности так называемого «культуралистического поворота» в философии / М. Ю. Савельева // Фундаментальные проблемы культурологии : в 4 т. / отв. ред. Д. Л. Спивак. – Санкт-Петербург : Алетейя, 2008. – Т. 1 : Теория культуры. – С. 47–54.
23. Ткачук М. Л. Київська академічна філософія ХІХ – початку ХХ ст. і становлення історико-філософської науки : автореф. дис. ... д-ра філос. наук: спец. 09.00.05 Історія філософії / М. Л. Ткачук ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. – Київ, 2001. – 36 с.
24. Українська література ХVІІІ ст. Поетичні твори. Драматичні твори. Прозові твори / вступ. ст., упоряд., приміт. О. В. Мишанича. – Київ : Наук. думка, 1983. – 608 с.
25. Фундаментальные проблемы культурологии : в 4 т. / отв. ред. Д. Л. Спивак. – Санкт-Петербург : Алетейя, 2008.
26. Чебанюк Т. А. Методы изучения культуры : учеб. пособие / Т. А. Чебанюк. – Санкт-Петербург : Наука, 2010. – 350 с.
27. Чернецький В. Картографуючи посткомуністичні культури: Росія та Україна в контексті глобалізації : авториз. пер. з англ. / В. Чернецький ; Укр. наук. ін-т Гарвард. ун-ту, Наук. т-во ім. Шевченка в Америці. – Київ : Критика, 2013. – 430 с.
28. Шейко В. М. Наукова творчість у галузі культурології і мистецтвознавства : навч. посіб. / В. М. Шейко, Ю. П. Богуцький, Н. М. Кушнарченко. – Харків : ХДАК, 2016. – 330 с.
29. Штомпка П. Визуальная социология. Фотография как метод исследования : учебник / П. Штомпка ; пер. с пол. Н. В. Морозовой. – Москва : Логос, 2007. – 168 с.
30. Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка ; пер. с англ. под ред. В. А. Ядова. – Москва : Аспект Пресс, 1996. – 416 с.
31. Щербань А. Л. Трансформації орнаментування кераміки в традиційній культурі Лівобережної України (кінець VII тис. до н.е. – ХІХ століття) : монографія / А. Л. Щербань. – Харків : Вид. Олександр Савчук, 2017. – 328 с.
32. Concepts of Culture: Art, Politics, and Society / ed. by A. Muller. – Calgary : University of Calgary Press, 2006. – 330 p.
33. Storey J. Cultural Theory and Popular Culture: A Reader / J. Storey. – Third edition. – Pearson Prentice Hall, 2006. – 659 p.